

Ürdün’de Dergicilik: Kurulması ve Gelişimi

Yasmin ALDAMEN*

* Dr. Öğr. Üyesi,
Ürdün Üniversitesi,
Gazetecilik, Medya ve Dijital
İletişim Bölümü,
y_aldamen@ju.edu.jo
ORCID: 0000-0002-0808-5235

Gönderilme/ Received

15.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

19.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Öz

Bu çalışma, Türkçe literatürde Ürdün'deki dergilerin gelişimini kapsayan çalışmaların çok az olması ve bu konuda çalışmalara ihtiyaç duyulması nedeniyle, Ürdün'deki dergilerin tarihçesi ve gelişimi hakkında Türkçe literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra bu çalışma, Arap dünyası ve Ürdün'deki dergiler alanında araştırmacılar için bir referans olarak Ürdün'deki dergilerin durumuna odaklanmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Ürdün Emirliği döneminden başlayarak İngiliz Mandasının sona ermesi ve Ürdün'ün bağımsız bir krallık olarak bağımsızlığının ilanına kadar dergilerin ortaya çıkışını irdelemektedir. Çalışmada, Ürdün Kültür Bakanlığı ve Amman Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü gibi devlet kurumları tarafından çıkarılan dergi türleri, bağımsızlık ilanından günümüze kadar Ürdün'de var olan dergi türleri ele alınmıştır. Betimsel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışma, araştırmacıların Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında kapsamlı bir bilgi edinmesini, zorlukları belirlemesini ve dergi endüstrisinin gelişimi ve iyileştirilmesi için öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular politika yapımcıları, endüstri paydaşlarını, araştırmacı ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirebilir, kanıta dayalı karar vermeye olanak sunar, Ürdün'deki dergi sektörü durumunun büyümesini ve sürdürülebilirliğini teşvik etmeye yönelik stratejileri kolaylaştırabilir. Çalışma, Ürdün'deki çocuk dergileri, kültür dergileri, kadın dergileri ve diğer dergiler gibi dergilerin destek eksikliği nedeniyle yayınlarında kesinti ve dalgalanma yaşadığı sonucuna varmıştır. Ürdün'deki dergiler şu anda ister devlet desteği olsun ister yayın kurumları veya özel sektör desteği olsun, daha fazla desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Dergilerin, ekonomik krizle mücadele etmek için dijital abonelikler ve hedefli reklamcılık gibi yenilikçi gelir modellerini kullanma olanağı söz konusudur. İçerik tekliflerini çeşitlendirmek ve dijital platformları benimsemek, dergilerin erişimlerini artırabilir ve daha geniş kitlelerin ilgisini çekebilir. Diğer medya kuruluşlarıyla iş birlikleri, yerel ve uluslararası kuruluşlarla ortaklıklar da mali sürdürülebilirliği ve kapasite geliştirmeyi kolaylaştırabilir

Anahtar Kelimeler: Dergicilik, Ürdün, Basın, Gazetecilik, Arap Dünyası.

*Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. Benzerlik tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No similarity detected.

**Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

*** Çalışma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

The study was conducted by a single author.

****Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Kaynak gösterme / To cite this article: Aldamen, Y. (2024). Ürdün’de Dergicilik: Kurulması ve Gelişimi. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-92. doi: 10.59534/jcss.1405592

Magazines in Jordan: Emergence and Development

Yasmin ALDAMEN*

* Asst. Prof. Dr.,
The University of Jordan,
Department of Journalism,
Media, and Digital
Communication,
y_aldamen@ju.edu.jo
ORCID: 0000-0002-0808-5235

Gönderilme/ Received

15.12.2023

Kabul Tarihi/ Accepted

19.03.2024

Yayın Tarihi/Published

31.03.2024

Abstract

This study focuses on the history and development of magazines in Jordan, aiming to contribute to Turkish literature on the topic and serve as a reference for researchers in the Arab world and Jordan. In addition, this study aims to focus on the state of journals in Jordan as a reference for researchers in the field of journals in the Arab world and The study examines the types of magazines issued by state institutions, such as the Jordanian Ministry of Culture and the Amman Metropolitan Municipality Cultural Directorate, and the types of magazines that exist in Jordan from the Declaration of Independence to the present. The descriptive research method is used to help researchers gain a comprehensive understanding of the state of magazines in Jordan, identify challenges, and offer recommendations for their development and improvement. The findings can give a clear image to policymakers, industry stakeholders, researchers, and journalists about the current status of magazines, enable evidence-based decision-making, and facilitate strategies to promote growth and sustainability in the magazine situation in Jordan. The study found that magazines in Jordan experienced interruptions and fluctuations due to a lack of support. Magazines in Jordan need more government, publications, or private sector support. Innovative revenue models, such as digital subscriptions and targeted advertising, can combat the economic crisis. Diversifying content offerings and adopting digital platforms can increase the reach of magazines and engage a wider audience. Collaborations with other media outlets and partnerships with local and international organizations can facilitate financial sustainability and capacity building.

Keywords: Magazines, Jordan, Press, Journalism, Arab World.

Giriş

Bu çalışma, Ürdün'deki dergilerin durumunu ortaya koymak için betimsel araştırma yöntemini kullanmaktadır. Araştırmacılar Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında kapsamlı bir fikir edinebilir, zorlukları belirleyebilir ve dergi endüstrisinin gelişimi ve iyileştirilmesi için önerilerde bulunabilirler. Bunun yanı sıra çalışmada elde edilen bulgular, politika yapıcıları, endüstri paydaşlarını ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirebilir, Ürdün'deki dergi sektörünün büyümesi ve sürdürülebilirliğini teşvik etmek için kanıta dayalı karar vermeyi ve stratejileri kolaylaştırabilir. Çalışma, genel olarak Arap ülkelerinde dergilerin ortaya çıkışını anlattıktan sonra dergilerin Ürdün'de gelişimini açıklamaya, dergilerin mevcut görünümünü, okuyucu kalıplarını analiz etmeye, içerik çeşitliliğini değerlendirmeye ve dergilerin finansal sürdürülebilirliğini değerlendirmeye odaklanmaktadır.

Çalışma, temelde çeşitli türdeki dergileri ele almaktadır. Özellikle Ürdün'deki dergileri konu alan bilimsel bir yayın olmadığı için bu çalışma, mevcut kaynaklardan, çevrimiçi kaynaklardan, Kültür Bakanlığı'nın web sitelerinden, Ürdün Basın Yayın Dairesi'nden, Amman Büyükşehir Belediyesi'nden veri toplayarak bu konuya kaynak sağlamaya çalışmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, okuyucu eğilimleri, dolaşım, dağıtım kanalları, gelir kaynakları ve karşılaşılan zorluklar da dâhil olmak üzere Ürdün'deki dergilerin durumuna ilişkin kapsamlı bir bakış açısı ve açıklama sağlamaktadır. Çalışma; politika yapıcıları, endüstri paydaşlarını, araştırmacıları ve gazetecileri dergilerin mevcut durumu hakkında bilgilendirerek dergilerin güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini vurgulamaktadır. Çalışma, Ürdün'deki dergi durumunun geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için kanıta dayalı karar vermeye ve stratejilere katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada, kapasite ve kapsamlılık ile karakterize edildiği için betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Ürdün'de kurulan, kapatılan ve halen varlığını sürdüren tüm dergiler ele alınmıştır. Dergilerin durumu, haklarında mevcut olan bilgilere göre incelenmiştir. Ürdün'deki dergilerin durumu hakkında analiz yapmak ve genel sonuca ulaşmak için dergiler konu türlerine göre toplanmış ve sınıflandırılmıştır.

Bilinen en eski dergi, 1663'te Hamburg'da yayımlanan edebiyat ve felsefe dergisi *Erbauliche Monaths Unterredungen*'dir (Britannica, 2014). 1731'de Londra'da yayımlanan *'The Gentleman'*, ilk genel kültür dergisiydi. İngiliz matbaacı, yayıncı ve editör Edward Cave bu derginin ilk editörü ve derginin (magazin) adını ilk kullanan kişidir. Cave, Sylvanus Urban müstear adıyla dergiye sık sık yazılar yazmıştır. Çeşitli içeriklere sahip, gazete biçimindeki bir yayını tanımlamak için kullanmıştır; çünkü bir gazete özellikle hızlı ve yerel haberlere ayrılırken, dergiler hikâyeleri, yazıları, ciddi çalışmaları ve diğer eğlence materyallerini sunmaktadır. 1842'de İngiliz gazete bayii Herbert Ingram ilk resimli dergiyi çıkarmıştır. Ingram, renkli eskizlerin ve illüstrasyonların dergi satışlarına katkıda bulunduğunu fark ettikten sonra *The Illustrated London News*'i yayınlamaya başlamıştır (Bailey, 2004). Osmanlı basınının ilk Türkçe dergisi, 1849 yılında çıkan ve 26 sayı şeklinde yayımlanan meslek dergisi *Vekayi-i Tıbbiye'dir* (Yılmaz & Kafa, 2018). Daha sonra kelime, yazılı yazılardan oluşan

bir koleksiyona atıfta bulunmak için kullanılır hale gelmiştir (Merriam-Webster, 2019). Başka bir deyişle, düzenli bir programla, genellikle haftalık veya aylık, yayınlanan ve çeşitli içerikler içeren süreli bir yayındır. Genellikle reklam, satın alma fiyatı, ön ödemeli abonelikler veya bunların bir kombinasyonu ile finanse edilirler. Diğer taraftan, Arap ülkelerinde çeşitli ihtiyaçlardan doğan sebeplerle dergi basılmaya başlanmış ve zamanla baskısı geliştirilmiştir. Dergi çıkarılmasında en etkili faktör Arap ülkelerindeki günlük gazetelerin artık sanatçıların, gazetecilerin ihtiyaç ve arzularını karşılayamıyor olmasıdır. Her zaman düzenli olarak yayınlanan dergiler adını duyurmaya başlamıştır. Gerektiğinde haber ve bazı konular dâhil olmak üzere dergi haftalık, yarı aylık, aylık ve üç aylık olarak basılmaya başlanmıştır. Her derginin yayınlanmasında bir hedef ve amaç vardır. Geçmişte siyasi partilere ait dergiler, sendikalara ait dergiler ve bazı dernek veya kuruluşların çalışmalarını tanıtmak için çıkan dergiler bulunmuştur.

Türk Dil Kurumuna göre dergi kelimesi Türkçe'de derlemekten gelmektedir. Derlemek işi, tedvin veya seçilip toplanmış anlamına gelmektedir. "Dergi" kelimesinin kökeni, "depo, ambar, depolama yeri" anlamına gelen makhzan'ın çoğulu olan Arapça makhazin'den gelmektedir; Orta Fransızca magazin ve İtalyan magazzino sözcükleri aracılığıyla İngilizceye geçmiştir (Etymonline, 2019).

1884 yılında İbrahim b. Nâsîf el-Yâzicî "*El-Tayyib*" dergisini Bişarah Zelzal ve Halil Sadeh ile işbirliği içinde yayınlayıp mecelle kelimesini kullanmış ve bu isim bütün dergilerin genel adı olmuştur (Tarrâzî F. , 1913, 1914, 1933).

Mecelle kelimesi Arapçada dergi anlamında da kullanılmaktadır. Ayrıca, İngilizce dilinde dergiler (Magazines), haftalık, aylık veya üç aylık gibi sabit aralıklarla (periyodik olarak) yayımlandıkları için genellikle süreli yayınlar olarak adlandırılmaktadır. Dergi (Journal) bu tür yayınlar için başka bir terimdir, ancak normalde uzmanlaşmış veya bilimsel yayınlarla sınırlıdır. Bilimsel dergiler akademik araştırmalar için uygunken, popüler dergiler (Magazines) genel halk için bilgi sağlamaktadır. Latince kelime anlamı 'Organum' terimi o, dergilerin türü için kullanılmıştır. Dergiler "Araçlar" gibi resmi haber yayınlamak için onların sahipleri tarafından kullanılmaktadır.

Dergi bazen özel bir yayın kuruluşuna ait olabilir. Üniversitelerde, kurumlarda, bakanlıklarda, birliklerde ve kuruluşlarda çıkan dergiler bazen o kurumların amaçlarına aracılık edebilir.

Dergilerin hedefi faaliyetlerini, işlerini ve başarılarını halka göstermektir. Dergilerin yayımlanma hedefi kâr etmek, reklam ve tanıtım, kurumun kendisini göstermek, farkındalık veya kültürün yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. Her kurumun dergisi diğerlerinden amaçları ve hedef kitleleriyle ayrılmaktadır. Bu nedenle farklı dergi türleri vardır. Örneğin: bilimsel, kültür, edebiyat, çocuk, tüketici, siyaset, moda, ekonomi, tıp ve sağlık veya diğerleri. Okuyucular dergileri sayı bazında veya abonelikle satın alabilirler. Uçak içerisinde kullanılan havayolu dergileri gibi bazı dergiler ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Birçok modern dergi, dijitalleşme ile çevrimiçi bir nitelik kazanmıştır.

1. Arap Dünyasında Dergilerin Başlangıcı

Arap dünyasında beş yüzden fazla genel ve özel dergi farklı yayın tarihlerinde yayınlanmıştır. Bazı dergiler Arap dünyası içinde yayımlanırken bazıları da dışarda yayımlanmıştır. Arap ülkelerinde öncü sayılabilecek Arapça dergiler şunlardır: *El-Arabi*, *El-Hilal*, *El-Faisel*, *El-Adab*, *El-Haras El-Vvatai*, *İbdaa*, *El-Saqafeh*, *El-Cadida*, *Macid*, *Havva*, *El-Yamamah*, *El-Vasat*. Ancak bazı dergiler artık yayımlanmamaktadır, örneğin: *El-Risala*, *Abolo*, *El-Fikr*, *El-Muasir*, *El-Mecelle*, *Aklam*, *Afak Arabiya ve Doha*'dır (Saad, 2015).

Arap dünyasında ilk dergi Mısır'da Kahire şehrinde yayınlanmıştır. Tıbbi yazılar yayınlayan dergi *Yasoub El-Tıp (Tıp Yusufçuğu)*, 1865 yılında Mısır'ın Kahire şehrinde yayınlanan Arap dünyasındaki ilk dergi olmuştur. Derginin masrafları Mısır hükümeti pahasına Bulaq matbaasında basılmıştır. Beyrut'ta 1868'de Suriye İlim Cemiyeti'nin eserlerinin yanı sıra tarım, ticaret, bilim ve tarih araştırmalarının yayımlandığı *İlimler Cemiyeti* dergisi çıkmıştır (Tarrâzî F. , 1914).

Nisan 1870'te Tüm Okullar Dairesi (şimdi Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yayınlanan dergi *Ravdat El-Madaris El-Masria (Mısırlı Okulların Bahçesi)* olmuştur. Bu dergi, iki haftada bir yayınlanmış ve ardından 1877'de yayını durdurulmuştur (Kasım, 2014).

1892 yılı, Arap Devrimi'nin vaizi olarak tanınan Abdullah El-Nadim'in *El-Üstad* ve Jurhi Zeidan'ın *El-Hilal* dergileri yayınlanmıştır. İkincisi Kahire'de şimdiye kadar yayınlanmaya devam ederken, birçok Arap kültür dergisi gibi birincisi de durmuştur. İlk sayısı 23 Ağustos 1892'de yayınlanan *El-Üstad* dergisi, El-Nadim dergisinin “edebiyat ve düşünce platformu” olmasını istiyordu. Bu degikimsenin beklemediği bir başarıya ulaşmıştır. Ancak, El-Nadim'in İngiliz işgaline karşı çıkması nedeniyle sürgüne gönderilmesi derginin yayınlanmasını geciktirmiştir. *El-Hilal* dergisinin ilk sayısı Eylül 1892'de çıkarken, Zeydan (1861-1914) "ilmî, tarihî, sağlıklı, edebî" bir dergi olmayı hedeflemiştir. Dergide siyasi kaygılar dile getirilmemiştir. Dergi o zamandan beri seçkin entelektüeller ve yazarlar için çekici bir platform haline gelmiştir (Kasım, 2014). *El-Maraa Fialeslam (İslam'da Kadın)* dergisi 1901 yılında İbrahim Remzi tarafından yayımlanmıştır. *El-Kible* adlı dergi 1907 yılında Mecdi Muheb Elddin Elkhatib tarafından yayımlanmıştır.

İlk sayısı 1876'da tiyatro ve hiciv gazeteciliğinin öncüsü Yaquub Sanu (1839-1912) tarafından Kahire'de yayınlanan dergi *Ebu Nazzara'dir (Gözlüğün Sahibi)*. İlk sayısı yayınlanan dergi *El-Tankit ve'l-Tabkit (Şaka ve Kınama)* 6 Haziran 1891'de El-Nadim tarafından yayınlanan mizah dergileri arasındadır (Kasım, 2014).

Arap dünyasında 1893 yılında Mısır'da yayımlanan *El-Medrese* ilk çocuk dergisidir. Kahire, dergi çeşitliliği ile kültürel katkı kaynağı olmaya devam etmiştir. Dergiler Mısır'dan sonra Kuveyt'te de yayımlanmaya başlamıştır. *El-Arabi* dergisi, Arap okuyucu için Kuveyt'te aylık, kültürel ve resimli bir dergiydi. Ulusal Kültür, Sanat ve Edebiyat Konseyi tarafından yayınlanmıştır. 1958 yılında kurulmuş ve Arap dünyasının ilk aylık erkek ve kız dergisi olan *El-Arabii El-Sagir (Küçük Arap Oğul)* yayımlanmaktadır. *El-Arabi*-dergisi'nin internet

sitesine göre 1986'da tek başına bir sürüm olarak dağıtılmış ve konuları değişiklik göstermiştir.

Aylık *El-Aklam (Kalemler)* dergisinin Eylül 1964'te yayınlandığı ve üç ayda bir yayımlanmaya devam ettiği Irak da dâhil olmak üzere diğer Arap ülkelerinde de dergiler yayımlanmıştır. *Alif Baa (A B)* dergisi Haziran 1968'de yayımlanmıştır (Kasım, 2014).

Irak'taki dergiler, 1975'te Bağdat'ta yayınlanan *Afak Arabiya (Arap Ufukları)* dergisi de dâhil olmak üzere birçok zorlukla karşı karşıya kalmış ve "Irak'a uygulanan ekonomik ambargodan sonra yayıncılıkta zorluklarla karşılaşmıştır." *Afak Arabiya* 2003'ten beri askıya alınmış, ardından onun yerine *Afak Edebiye (Edebi Ufuklar)* dergisi çıkmıştır. Son sayı 9 Nisan 2003'te basılarak dağıtımına hazır hale getirilmiş, o gün Bağdat'ın Amerikan güçleri tarafından işgali nedeniyle dağıtılmamıştır (Kasım, 2014).

1969 sonunda *Doha* dergisi gibi dergiler de Katar'da yayımlanmıştır. Dergi kültürel alanda hızla yükseldi ve yazarlar ve şairler de dahil olmak üzere yaratıcı devletlerden oluşan mükemmel bir grubu içermesi nedeniyle şöhreti Arap ufkuna yayılmıştır (Dohamagazine, 2023).

Libya'da 1973 yılında otantik Arap kültürü ve açık insan düşüncesi sloganıyla *El-Saqafeh El-Arabiyeh (Arap Kültürü)* dergisi yayımlanmıştır. Tunus'ta *El-hayat El-Saqafiyeh (Kültürel Hayat)* dergisi 1976'da Bahreyn'de üç ayda bir yayınlanan *Bahreyn* dergisi ise 1994'te yayımlanmıştır. 2002'de *Saqafat (Kültürler)* dergisi ve 2003'te Bahreyn Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden *Awan (Zaman)* dergisi yayın hayatına başlamıştır. Umman Sultanlığı'nda 1944'ten beri üç ayda bir *Nizwa (Nizwa)* adlı dergi yayımlanmaktadır. BAE'de *Dubai'de El-Saqafiyeh (Dubai Kültürel)* dergisi çıkarılmıştır (Kasım, 2014). Bu dergiler yayımlandıkları ülkelerdeki kültür hareketini etkilemiştir.

2. Ürdün'da Dergilerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ürdün Orta Doğu'da bulunan bir Arap ülkesi, başkenti Amman, resmî dili Arapça, ve resmî dini İslam'dır. Dergiler, ülkenin çeşitli mirasına, geleneklerine ve çağdaş sanatsal ifadelerine ilişkin içgörüler sunarak, kültürel ifade için hayati platformlar olarak hizmet etmektedir (Armstrong, 2000). Dergiler büyük ölçüde Ürdün kültürünün korunmasına ve tanıtımına katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik alanda, Ürdün'deki dergiler reklam, yerel işletmeleri teşvik etme ve girişimciliği teşvik etme fırsatları sunmaktadır. Dergiler yerel yetenekleri sergileyerek ve yeniliği teşvik ederek yaratıcı endüstrinin büyümesine katkıda bulunmaktadır (Dumour & Abu-Hammad, 2014).

2.1 Ürdün'deki İngiliz Mandasının Sona Ermesinden ve Bağımsızlık İlanından Önce Dergiler

Ürdün'de basın ve gazeteciliğe ilk olarak 1920 yılında başlanmıştır. Basın ve gazetecilik 1950'li yıllara doğru kültürel olarak gelişim göstermiştir (Aldamen, 2017). Bu dönemde şiirsel hareket aktif olmuştur. Gazetelerin çoğalmasından önce başta Bedevi olmak üzere şiirler gelişmiştir ve daha sonra şiirsel karşılaştırmalar

ve çelişkiler tanınır hale gelmiştir. Ayrıca, yaratıcılık, nesir ve edebi eleştiri o dönemde Ürdün basınında artış göstermiştir. Roman, kısa ve uzun hikâye türleri de gelişmiştir. Ürdün gazetelerinde Arap ve küresel edebiyat sayfalarında Taha Hüseyin, Abbas Mahmûd El-Akkād, Shakespeare ve Rometer ve diğer yazarların edebi üretimleri hakkında çeşitli makaleler yayımlanmıştır. Ayrıca dergicilik de giderek gelişmiştir.

Ürdün'de yayınlanan ilk dergi 1932'de *El-Hekmeh (Hikmet)* dergisidir. Bu dergi kültür ve edebiyat alanı için büyük bir bölüm ayırmıştır. Ayrıca *El-Hekmeh* İslami, sosyal, edebi, bilimsel aylık bir dergi olarak yayın yapmıştır. Şeyh Nadim El-malah'ın sahibi olduğu bu dergi on sayı şeklinde yayınlanmıştır. Başarı ve süreklilik bu dergi ve *El-Misaq*, *El-Vefa*, *El-Cezire* ve *El-Arabiyeh* gibi dergiler için geçerli olmamıştır (El-Musa İ. , 1998; El-Musa S. , 1996). 11 Nisan 1921'de Şerif Hüseyin'in oğlu Prens Abdullah'ın hükümdarlığında başlayan Ürdün Emirliği döneminde, Milletler Cemiyeti'nin Ürdün Emirliği'ni bir devlet olarak tanımasıyla dergiler çıkmaya başlamıştır. Ülke, 1946 yılına kadar İngiliz Mandası'nın kontrolünde kalmıştır. Ürdün gazete ve dergilerinin çoğu edebi ve kültürel meselelere odaklanmıştır.

1923 yılında Almanya'da *El-Hamamah (Güvercin)* ulusal muhalefet dergisi olarak Subhi Ebuganimeh tarafından sadece iki sayısı şeklinde yayınlanmıştır. Önde gelen bir muhalefet figürü olan Ebuganimeh, Şam'a büyükelçi olarak atanmıştır ve 1970'te ölmüştür (Obaidat, 1983).

11 Nisan 1921'de Şerif Hüseyin'in oğlu Prens Abdullah'ın hükümdarlığında başlayan Ürdün Emirliği döneminde, Milletler Cemiyeti'nin Ürdün Emirliği'ni bir devlet olarak tanımasıyla dergiler çıkmaya başlamıştır. Ülke 1946'ya kadar İngiliz gözetiminde kalmıştır. İngiliz Mandası sona erdikten ve Birleşmiş Milletler Ürdün'ü bağımsız ve egemen bir krallık olarak tanımayı kabul ettikten sonra, Ürdün parlamentosu I. Abdullah'ı kral ilan etmiştir.

Kasım 1935'te Ürdün'de Adalet Bakanlığı tarafından ikinci dergi olan *El-Mecelle El-Qadayiyeh (Yargı)* dergisi çıkmıştır. Tavfik Sinno, Temyiz Mahkemesi Başkanı ve bir grup hukuk ve yargı insanı sıfatıyla bu derginin yayın sürecine dahil olmuştur. Mahkeme kararlarını, kamuya açık iletişimi ve yasal bilimsel konuları yayınlamıştır. Dergi 13 sayı yayımlandıktan sonra Ocak 1936'da durdurulmuştur. Bu nedenle o dönemde Ürdün'de yayınlanan ilk ihtisas dergisi olarak kabul edilmektedir (El-Musa S. , 1996).

Okul dergilerinden *El-Tilmiz (Öğrenci)* dergisi 1927'de Amman Lisesi tarafından, *El-Macmuah El-Saniye (İkinci Grup)* dergisi ise 1937-1938'de ve El-Salt Ortaokulu tarafından yayınlanmıştır. 1938-1939'da *Sanawiat Amman (Amman Lisesi)* dergisi, 1940-1950'de *Elmutran (Bishop)* dergisi ve 1944-1946'da *El-Rabita (Dernek)* dergisi ise Amman Lisesi tarafından yayınlanmıştır (El-Musa İ. , 2021). Bunun yanı sıra Emirlik döneminde Ordu Komutanlığı tarafından çıkarılan *El-Jayş El-Earabi (Arap Ordusu)* dergisi başta olmak üzere kamu ve özel kuruluşları tarafından çok sayıda dergi çıkarılmış ve 1949 yılına kadar yayımlanmaya devam edilmiştir.

2.2 Ürdün'deki İngiliz Mandasının Sona Ermesinden ve Bağımsızlık İlanından Sonra Dergiler

25 Mayıs 1946'da Ürdün Haşimi Krallığı'nın bağımsızlığını kazanması ve 1948'de Filistin'in işgalinden sonra, Haziran 1945'te Ürdün Halk Partisi adına konuşan Emin Ebu el-Şaer tarafından yayınlanan Emin Ebu El-Shaer'in *El-Raed (Öncü)* dergisi de dâhil olmak üzere birçok dergi yayınlanmıştır (El-Musa İ. , 1998). *El-Raed* ilk dönemin önde gelen dergilerinden biriydi. Haftalık yayınlanan bir siyaset, edebiyat ve sosyoloji dergisiydi. İlk sayısının başyazısında bu derginin sloganının 'halkına karşı dürüst' olduğu belirtilmiştir. Dergi, sosyal, eleştirel ve politik konularda yazarlardan oluşan bir seçki yayınlamış ve kadın hareketine odaklanmıştır. Bu nedenle Ürdünlü kadın yazarların yazılarını yayınlamıştır. Dergi bağımsızlığından vazgeçmiş ve Abdul Mehdi Şamayleh'i başkan ve Emin Ebu El-Şaer'i genel sekreter olarak seçen Ürdün Halk Partisi'nin yanında yer almıştır. 31. sayı 28 Haziran 1947'de çıkmış ve şu açıklamayı yapmıştır: *Ürdün Halk Partisi'nin Sözcüsü Al-Raed'dir*. İçinde parti programı ve destek telgrafları yayınlanmıştır. Dergi, hükümetin 1947'de partiyi kapatma kararının arifesinde askıya alınmıştır. Yayın Dairesinin kararında belirtilen gerekçeler arasında, dergi konularının asayiş ve güvenliğin bozulmasına ve dolayısıyla bölünmeye yol açan aşırılık yanlısı konular olması yer almaktadır (El-Musa İ. , 2021). Ürdün'ün gelişimine katkıda bulunan en ünlü gazetelerden biri *Sawt El-Cil'dir (Nesilin Sesi)*. *Sawt El-Cil* üç ayda bir yayınlanan bir dergi olup 1949 yılında Erbid Ortaokulu tarafından çıkarılmıştır. Seçkin öğretmenlerin yazılarına yer verildiği dergi Şam'da basılmıştır. Sonra "Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı" tarafından yayınlanmıştır. Amman'da 1950 yılında yayınlanan *El-Vvai El-Cadid (Yeni Bilinç)* İslami edebi ve bilimsel aylık bir dergidir. *El-Rabiteh El-Fikriya (Entelektüel Derneği)* aylık, bilimsel, edebi, sosyal bir dergidir. Kültür işleriyle uğraşmıştır ve bir dernek tarafından yayınlamıştır ve onun takipçileri Ürdün'ün düşünce insanlarıdır. İlk kadın dergisi *Fatat El-Gad (Yarının Kızı)* edebi, kültürel bir dergi olarak Haziran 1950'de Ramallah şehrinde yayınlanmıştır.

Ürdün'de 1952 anayasası ifade ve medya özgürlüğünü beyan etmiştir. Ürdün Anayasası, Ürdün Haşimi Krallığı'nın ikinci kralı Kral Talal bin Abdullah bin El-Hüseyin döneminde 8 Ocak 1952'de çıkarılan anayasadır.

1952 yılında haftalık *El-Kalem El-Cadid (Yeni Kalem)* dergisi çıkarılmıştır. Derginin amacı Arap edebiyatında rönesans yaratmaktır. Aylık *El-Kalem El-Cadid* İssa Naouri tarafından yayınlanan ilk edebiyat dergisi olmuştur. Ürdün'ün içinde ve dışarıda Arap ülkelerinde ortak yayınlanmıştır. Ancak bu dergi de kapatmak zorunda kalmıştır. Çünkü 1953 yılında dergiler nitelikli editörlere ihtiyaç duymaya başlamıştır. Basın Yayın Kanununa göre eğitilmiş editörlerin zorunlu hale gelmesiyle, bu derginin iyi ve tanınmış bir yazar olan Naouri tarafından çıkarılması yayına devam edebilmesi için yeterli olmamıştır.

El-Manar (Fener) gazetesi tarafından *El-Ufuk El-Cadid (Yeni Ufuk)* dergisi edebiyat, kültür ve düşünce dergisi olarak 1961 yılında yayınlanmıştır. Altmışlı yıllarda genç yazarlar bu dergiye geçmiştir ve prestijli sitelerde yer işgal etmiştir. Ürdün'de yaratıcı ve entelektüel süreç içinde adını duyurmuştur. Ancak, aynı zamanda bu derginin yayını durmuştur.

1964 yılında “Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı” çeşitli kültürel ve medya işlerine bakmak için kurulmuştur. Altmışlı yıllar geçen yüzyılda Ürdün basınındaki edebiyat ve kültür denetiminin başlangıcı olmuştur. Kültürel gazeteler ve dergiler kısıtlanmıştır yani sınırlı sayıda basılmıştır. 1963 yılında ***El-Rakib (Gözcü)*** yayın hayatına başlayan haftalık, kültürel bir dergi olmuştur.

Basın ve Yayın Kanunu Ürdün basınında radikal değişimler yaratmıştır. 1967 yılında askeri yenilgiden sonra günlük, haftalık ve aylık gazeteler ve dergiler ülkenin siyasi işleriyle alakalı yayınlar yapmaya başlamıştır. Böylece kültürel ve edebi dergilerin sayısında azalma görülmüştür. Ancak, bazı kültürel dergiler o dönemde çıkmaya devam etmiştir. 1974’te ***El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)*** dergisi yayınlanmıştır. Dergi gençlerin entegrasyonunu sağlamayı, kendi mirasını anlamasını ve gençlerin bilinçli olmasını amaçlamıştır. Bu nedenle dergide uzmanlar tarafından araştırma, gençlik ve kuşaklararası miras üzerine makaleler yer almıştır. Arap Dünyası’nda miras genç araştırmacıların problemleri hakkında inancın çağrışımlarını, atasözlerindeki folklorik ya da sadece özel bir belgenin incelenmesi gibi konularla ilgilenmektedir. Gayri maddi kültürel mirasın korunmasına ilişkin kültürel konuları, örneğin Sözleşmeye Taraf Devletlerin UNESCO Beşinci Genel Kurulu toplantılarını ele almak için önem sarf etmiştir.

Ayn Kārim üç aylık dergi olarak Nisan 1974’de Filistinli Arap Köyü, Ayn Kārim’in “Kültür Komitesi” tarafından yayınlanmıştır. 1976-1984 yılına kadar “Kültür ve Sanat departmanı” “Kültür ve Gençlik Bakanlığının” kuruluşundan sonra ona ait bir departman şeklinde görev yapmıştır.

Ürdün Üniversitesi’nin Mezunları Kulübü Kültür Komitesi tarafından yayınlanan ***Abaad (Boyutlar)*** periyodik bir dergi değildir. ***El-Mada El-Sakafi (Kültürel Alan)*** dergisi 1983 yılında Erbed şehrinde yayınlanmıştır. Ancak bu dergi finansal yetersizlik sebebi ile bir kez yayımlanabilmiştir. 1983 yılında Ürdün Üniversitesi tarafından ***El-Mecelle El-Saqafiyeh (Kültürel)*** dergisi yayınlanmıştır. Üç ayda bir yayımlanan derginin kuruluşunda Dr. Khalid Karaki baş editör olmuştur. ***El-Katib El-Ürdüni (Ürdünlü Yazar)*** dergisi aylık kültürel bir dergi olup 1989 yılında “Ürdünlü Yazarlar Birliği” tarafından yayınlanmıştır.

Dergiler birçok nedenden dolayı belirli bir kültürel çevre için yayınlanmıştır. Belirli bir kategori ile bireylerin özel, sınırlı kategori de genel okuyucuların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. ***El-Adab (Edebiyat)*** dergisi buna örnek verilebilir. Bilimsel, kültürel bir dergi olarak 1986 yılında Amman’da Ürdün Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra 1987’de ***El-Funun (Sanatlar)*** dergisi de yayımlanmıştır.

2.3. Devlet Kurumlarının Dergileri

Devlet kurumları tarafından yayınlanan dergiler, Amman Büyükşehir Belediyesi’ne ve Kültür Bakanlığı’na her ay yüksek meblağlara mal olmakta ancak bir kamu hizmeti olarak gerçek maliyetinin altında satılmaktadır. Maliyetinin altında satılan dergilerin yanı sıra dergilerin çoğu kısmı da ücretsiz dağıtılmaktadır. Ayrıca, özel şahıslar tarafından çıkarılan dergilerde olduğu gibi bu dergilerin aboneliği yoktur ve ticari reklamlara yer verilmemektedir (Qusus, 2010).

2.3.1. Amman Büyükşehir Belediyesinin Dergileri

Amman Büyükşehir Belediyesindeki Kültür Müdürlüğü, kültürel dergiler ve yayınlarla ilgilenmektedir. Kültür Müdürlüğü bünyesinde kültür programları, kültür merkezleri ve kütüphaneler olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır. Kültür Müdürlüğü tarafından üç tane dergi yayımlanmaktadır:

İlki *Amman El-Saqafiyeh (Amman Kültür)* dergisidir. Dergi 1994 yılından bu yana Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan kapsamlı bir kültür dergisidir. Dergide Ürdünlü bir grup kitap yazarı yazılar kaleme almaktadır. Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan *Amman Kültür* dergisi, Amman şehir meydanı ve Ürdün ile sınırlı kalmayıp Arap kültürüne olan ilgisiyle karakterize edilmektedir. Ancak bu dergiyi eleştirenlerin bir kısmı, derginin kapsamlı Arap kültürüne ilgi duymasını Ürdünlü aydınların bir ihmalkârlığı olarak değerlendirmiştir.

İkincisi, *Baraem Amman (Amman'ın Tomurcukları)* dergisi olan çocuk dergisidir. Derginin amacı keyifli ve yararlı okumalar yapmaktır. İlk sayısı 1998 yılında 7-16 yaş grubu çocuklara yönelik resimli kültür dergisi sloganıyla yayımlanmıştır. İçinde çizgi roman, şiir, spor ve diğerleri dâhil olmak üzere birçok bölüm yer almaktadır (Arabcc, 2019). Şiir, hikâye ve okuyucuların eserlerini yayınlamaları için özel bir sayısı vardır.

Kitap tanıtımı yapan ender dergilerden biri olan *Baraem Amman* dergisinde, “Merhaba” adıyla başyazar tarafından yazılan ve çocukları akranları için yazmaya davet eden bir giriş yer almaktadır. Dergide sabit karakterler yoktur, Sabit karakterlerin yer almadığı dergide karikatür sayfası 5. sayfada yer almaktadır.

Üçüncüsü, En popüler kadın dergisi olan *Taiki* dergisidir. Taiki dergisi 1998 yılında Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan feminist, edebiyat ve yaratıcı kadınlar ile ilgili bir dergidir. Amman Büyükşehir Belediyesi tarafından üç aylık olarak yayımlanmıştır, daha sonra 2001 yılında iki aylık olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Altı adet yayımlanan dergi kesintisiz bir yıl yayımlanmıştır.

Kadınlarla ilgili olarak iki ayda bir yayımlanan kültür dergisidir. Dergi Ürdünlü Arap kadınlar hakkında makaleler, yapılan yenilikçi araştırmalar ve diğer sanatları içine almaktadır. Taiki'nin adı (Zeus'un Kızı) bir Romalı efsaneye aittir. Dergide sık sık seminerler, feminist konularda yayın tartışmaları yapılmıştır. Derginin merkezi değişmiştir. Belediye içinden başka bir yere transfer edilmiştir. Amman tepelerinde özel bir ev olan Bayt Taiki'ye (Taiki'nin Evi) taşınmıştır. Taiki Evi tarihi bir anıttır. Elli yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Belediye onu satın almıştır, 2003 yılında eseri korumak için almıştır. Arap ve Ürdünlü fikir kadınlar misafirperver olarak her yönden edebiyat, şiir ve çeşitli sanatlar ile tiyatro, müzik ve güzel sanatlarla ilgilenmişlerdir.

Taiki dergisinin başarısının ve sürekliliğinin sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır: 1) Belediye projesi olması ve istikrarlı fon varlığı, 2) Yaratıcı ve farklı kuşakların yazarlarının yer alması, 3) Kadınların yaratıcılığının, sadece Ürdün değil tüm Arap ülkeleri tarafından bilinmesini sağlaması, 4) Üretken kadınların dünyaya farklı bakışları hakkında eleştiri, şiir, nesir, literatür çalışmaları yapmasıdır.

2.3.1.1 Önceki Kadın Dergilerinin Ürdün Kadın Dergileri Üzerindeki Etkisi

Ürdün'deki kadın dergileri özellikle Amerika'daki kadın dergilerinin popülerliğinden etkilenmiştir. Arap dünyasında kadınların yapmış olduğu basımlar 1892 yılında ortaya çıkmıştır. Kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için kadın dergileri o dönemde çıkmıştır. Bu basın bir plato oluşturmuştur. Kadın hareketinin öncüleri ve feministler, kadın haklarını ve sorunlarını, kadınların taleplerini ele almışlardır. Ayrıca kadınlar umutlarını gerçekleştirmek için çaba ve gayret göstermişlerdir. Kadın dergilerinin hedefi kadın haklarının korunması ve bilinçlendirilmesidir. Bu dergiler, yasa ve yönetmeliklerin yürürlüğe girmesini talep etmek, kadınlara yardımcı olmak ve kadını toplumda etkili bir bileşen haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Arap dünyasında, basının ortaya çıktığı bir dönemden sonra ortaya çıkan kadın basını, ortaya çıkışının başlangıcı, kadınların bazı toplumsal gelenekler tarafından sindirilen haklarını arama umutlarının ve çabalarının bir ifadesiydi.

Kadın basını, başlangıcında kadınların sorunlarını dile getirmiştir. Dolayısıyla bu dergiler ulaşılması gereken bir amaç ve mesajla hareket etmiştir. Dergiler kadınları, katı gelenekler ve Batı sömürgeciliğinin yarattığı, o dönemin bozulan gerçekliğinden kurtarmayı amaçlamıştır. Bu nedenle, o dönemde kadın basını, Doğulu kadınların ilerlemesi ve terfisi için bir proje yürütmüştür. Ancak bu proje hakkında farklı vizyonlar söz konusu olmuştur. Bir bakış açısı kadınları ve haklarını yeniden ilerletebilmek için İslam'ın öğretilerine dönüş olması gerektiğini savunurken diğer bakış açısı Doğulu kadınların Batılı kadınlara öykünmesinin gerekliliğini gören Batılılaşma projesini savunmuştur.

Projenin doğası ne olursa olsun, basında kadın rönesansının ilk öncülerinin kadınları ilerletme ve davalarını savunma kaygıları olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kadın basınının bir süre yayın hayatına başlamasından sonra, özellikle Arap ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra, kadın basınının çıkarları doğrultusunda bir tür değişim meydana gelmiştir. Artık çoğunlukla kadın konusuna odaklanmadığı, kadınların endişelerinin ağırlıklı olarak moda, makyaj, çocuklar vb. konulara kaydığı gözlenmektedir. Kadın basınının ilk öncüleri tarafından savunulan hakların çoğu elde edilmiştir. Örneğin, kadınların eğitimi, oy verme ve işe gitme hakları gibi haklar elde edilmiş, bu da basının kadınların sorunlarına odaklanmasını sağlamıştır. Ardından kadın hareketinin gelişmesiyle birlikte kadın basınının erkek basınına benzemeye başladığı da kaydedilmiştir. Yani artık sadece kadın meseleleriyle sınırlı kalmayıp, her iki cinsi de ilgilendiren toplumdaki çeşitli meseleler ele alınmaya başlanmıştır.

Arap dünyasında 1892 yılında çıkarılan *El-Fatah (Kız)* dergisi İskenderiye'de Lübnanlı gazeteci Hind Navvfal tarafından yayımlanan ilk kadın dergisi olmuştur. Dergi 1894 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Bu dergi Arap dünyasında geniş bir itibar kazanmıştır. Bu nedenle Hind, "Kadın Gazetecilerin Annesi" olarak anılmıştır. Ardından, sahibiyile birlikte Arap çevrelerinde büyük üne kavuşan önemli bir kadın dergisi çıkmıştır. 31 Ocak 1898 yılında çıkarılan bu dergi İskenderiye'de Levanten "Alexandra Verniouh" tarafından çıkarılan *Anis El-Calis (Teselli Eden Bakıcı)* dergisidir. Dönemin diğer kadın dergileri ve bu dergi Doğu'daki şehzadelerin, padişahların ve ileri gelenlerin saraylarına girmeyi

başarmıştır. İran Şahı'nın takdiriyle sahibi ona "Muzaffareddin Şah" unvanını vermiştir. "Doğu Gezegeni" ve Osmanlı Padişahı "Abdülhamid" tarafından kendisine kadınlara özel bir madalya takılmıştır. İkincisi ise birinci dereceden değerli taşlarla bezenmiş Şefkat Madalyasıdır.

Fatat El-Gad (Yarının Kızı) dergisi Ürdün'de ilk kadın dergisi olarak 1950 yılında yayınlanmıştır. Ürdün'de beş yıl kadar devam etmiştir ve 48 adet olarak yayınlanmıştır. 1961'de **El-Üsra (Aile)** dergisi kültürel ve sosyal kadın dergisi olarak yayınlanmıştır.

Ardından Kültür Birliği tarafında 1967 yılında aylık **Asmaa (İsimler)** dergisi de dahil olmak üzere birkaç dergi daha yayınlanmıştır. Fransa'da 1988'de yayınlanan **Farah (Mutluluk)** dergisi, ilk sayısında misyonunun her aileyi neşelendirmek olduğunu belirtmiştir.

1977 yılında **Perspective** İngilizce dilinde bir kadın dergisi olarak yayınlanmıştır. Bir yıl sonra 1978'de **El-Mecelle El-Arabiye (Arap Dergisi)** ve **El-Şürta El-Nisayyah (Kadın Polisler)** yayınlanmıştır. Ayrıca, 1980 yılında **El-Bayt El-Arabi (Arap Evi)** dergisi yayınlanmıştır.

2.3.2 Ürdün Kültür Bakanlığı Dergileri

Bakanlığın önemli müdürlüklerinden biri olan Araştırmalar ve Yayın Müdürlüğü yazar, araştırmacı ve kültür kurumlarıyla doğrudan iletişim kurarak onların yazma eserlerini ister yayım yoluyla isterse para yoluyla destelemek için iletişim halindedir.

Efkâr dergisi ilk kültür dergisi olarak "Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı" tarafından yayınlanmıştır. **Efkâr** aylık bir dergi şeklinde yayınlanmıştır. Dergide kültür, düşünce, edebiyat ve yaratıcılık gibi konulara yer verilmektedir. Bunun yanı sıra sanat çevirileri ve kültürel makaleler, hikâye, roman ve şiir konularında yapılan kültür ve edebiyat araştırmaları ve son yayınlar hakkında makaleler yer verilmektedir. Derginin eski sayılarında Genel Arap Yazarlar Birliği, devletin takdir ve teşvik ödülleri toplantıları hakkında yazılar yazmıştır. Bakanlık 1966 yılında kültür ve sanat departmanı oluşturmaya başlamıştır. Bu departman Ürdün'de kültürel etkinlik çerçevesi oluşturmuş ve kültür düzeyindeki boşluğu dolduran kültürel ve sanatsal işlerle ilgilenmeye başlamıştır. Yazarlar, aydınlar ve sanatçılar ile iş birliği yapmak ve onların faaliyetlerini desteklemek için bu departman kurulmuştur. 1966'da **Efkâr**, "Sanat ve Kültür Bakanlığının" yayınlarında basılmaya devam etmiştir. **Efkâr**'da Ürdünlü ve Arap yazarlar arasında yer alan Nasir al-Din al-Asad ve şair Fadva Tukan'ın makaleleri ve şiirleri yayımlanmıştır. Entelektüel ve kültürel bir dergi olan **Efkâr**, Ürdün edebi ve entelektüel hareketinin canlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda kültürel mevsimler "Kültür ve Enformasyon Bakanlığı" tarafından yapılmıştır. Edebiyat alanında en önemli dergiler Ürdün'de basılmıştır. Bu dergiler içte ve dışta popüler hale gelerek, Ürdünlü ve Arap yazarları ve düşünürlerin dikkatini çekmiştir.

Kültür Bakanlığı, ulusal bir plan kapsamında, kültürel yayıncılık politikalarının geliştirilmesine, 1990'ların başında yayınlanan ve yaklaşık 20 yıl önce yayını durdurulan **Sawt El-Cil** dergisinin ve birkaç yıl öncesine kadar yayınlanması bırakılan **El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)** dergisinin

yeniden çıkarılmasına karar vermiştir. Üç ayda bir olan *El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)* dergisi ilk olarak 1987'de yayınlanmış ve 2020'de eleştirel yazılar ve eleştirel diyaloglar için bir sanat platformu oluşturmuştur. Dergi Ürdün tarihini sanatsal etki yoluyla anlatan estetik ve yaratıcı bir arşiv belleği olarak yeniden yayınlanmaya başlamıştır. 2020 yılında yeniden yayımlanmasının ardından konuları genişlemiş; tiyatro, sinema, plastik sanatlar, müzik, şan ve drama alanlarındaki konulara da dergide yer verilmeye başlanmıştır. *El-Funun El-Şaabiyeh (Halk Sanatları)* dergisi, moda ve mimari stillerle ve bunların sosyal kültür ve çeşitliliğiyle ilgilenmiştir. Arap ve Ürdün müzik mirası, drama sanatları, tiyatro, sinema gibi sanatsal akımlar ve eleştirel eğilimler ile ilişkisini ele alan çalışmaları ele alan bir dergi olarak yayınlanmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, *Sawt El-Cil (Neslin Sesi)* dergisi, 1949 yılında El-Arbid Ortaokulu tarafında üç ayda bir yayınlanan bir dergidir. Seçkin öğretmenlerin yazılarıyla katkı sağladığı dergi Şam'da basılmıştır. Sonra “Kültür, Enformasyon, Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı” tarafından yayınlanmıştır

Daha önce de belirtildiği gibi, 1974'te yayınlanan *El-Funun El-Şaabiyeh* üç aylık olarak yayınlanan maddi olmayan kültürel mirasla ilgili bir dergidir. Bu dergi bakanlığa bağlı çalışan “Miras Müdürlüğü” bünyesinde çıkarılmıştır. Miras Müdürlüğü, Kültür Bakanlığının Ürdün Haşimi Krallığı'ndaki maddi olmayan kültür mirasına sahip çıkması ve korunması amacıyla 2010 yılı sonunda kurduğu bir birimdir. Maddi olmayan kültür mirası, kültürel mirasın bir parçası olan grup ve bireylerle ilgili kültürel uygulamaları, algıları, ifadeleri, bilgileri, becerileri, araçları, gereçleri, eserleri ve alanları ifade etmektedir. *El-Funun El-Şaabiyeh* dergisinin ilgilendiği konular şunlardır: miras hakkında araştırmalar yapmak, gençlik ve kültürel miras, geçmiş tarih ve miras hatırlama, eski atasözleri ve diyaloglar, yerel, Arap ve uluslararası miras üzerine haberler, popüler şiirler, otantik gelenekler hakkında konular, geleneksel el sanatları, söylem sanatı, eski masallar hakkında uzman görüşleri, Ürdün'ün düğünleri hakkında yazılar çıkmaktadır.

2.3.3 Ürdün'deki Devlet, Özel ve Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Yayınlanan ve Desteklenen Çocuk Dergileri

Yürürlükteki yönetmelik ve talimatlara göre, Müdürlük *Efkar (Fikirler) ve Wissam* adlı iki çocuk dergisinin yayım sürecini denetlemektedir. Kitapların elektronik ortamda yayımlanması, kitap ve dergilerin şahıslara ve çeşitli kurumlara hediye edilmesi konularında çalışmaktadır. Süreli Yayınlar Bölümü, yıl içerisinde aşağıdaki süreli yayınların çıkarılmasını denetlemektedir:

Aylık olan *Wissam* çocuk dergisi 1984 yılında Ürdün Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. Bölümler de dâhil olmak üzere edebiyat, şiir ve kulüp, sanat madalyası, kültür, bilimsel sağlık ve gıda, din ve dünya konuları içermektedir. Çocukların yazma becerilerini geliştirmeye yönelik katkılarını yayımlayan aylık resimli dergidir (Elivvat, 2007). Yazma becerilerini geliştirmek için çocukların katılımı ve yayınlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca, her sayıda belli alanlardan birinde öne çıkan bir çocuğu seçip ona bir sayfa ayrılan *Fares El-Eadad (Derginin Sayısının Knighti)* adlı yeni bir bölüm oluşturulmuştur. Çocukları daha yaratıcı olmaya teşvik edip onları hobilerini ve ilgi alanlarını keşfetmek amaçlanmaktadır. Mevcut yayım politikası, her sayıda

çocuklarla ilgili yayınlar yapan bir yazardan söz ederek çocukları çocuk kitapları ve yazarlarıyla tanıştırmaktır (Mustafa, 2011). Sadece daha önce bahsedilen resmi makamlar tarafından çıkarılanlar değil, gazeteler ve bireyler tarafından yayınlanan çok sayıda çocuk dergisi olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ürdün'de ilk çıkarılan çocuk dergisi **Fares** dergisidir. 1971 yılında eğitici ve öğretici tarzda yayınlar yapmıştır. Çocuk hikâyeleri, yarışmalar, sağlık, din, bilim ve çocuk resimleri gibi farklı konuları içermektedir. Zaman içerisinde **Fares** dergisinin konuları değiştirilmiştir, çeşitli hikâyeler, senaryolar ve çizim yarışmaları, sağlık, din, bilim ve resimleri yayımlanmıştır. **Fares** dergisinden sonra Ürdün'de çocukları hedef alan pek çok dergi yayınlanmış ancak çocuk dergileri pahalı ve kârsız olduğu için devam etmemiştir.

1998 yılında **El-Rai (Görüş)** gazetesi tarafından aylık Hatem çocuk dergisi yayımlanmış, bu dergi Ürdün'ün bütün şehirlerinde dağıtılmıştır. **El-Rai** gazetesi millet meclisindeki gizli bir oturumda yapılan yolsuzluk faaliyetlerini ortaya çıkarmış ve bunları yayımlamıştır. 2009 yılı Mayıs ayında sermaye ve diğer valilikler tarafından reklam için dağıtılan ve haftalık gazete olarak yayınlanan, **El-Rai, Minber El-Rai (Görüş Platformu)** e-dergi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Ürdün Basın Kurumu ayrıca İngilizce olarak yayınlanan **The Jordan Times** gazetesi ve **Hatem** dergisi aylık dergi olarak yayımlanmaktadır.

Hatem dergisi binden fazla okulda dağıtılmıştır ve okullara yapılan ziyaretlerle yazma konusunda yetenekli ve yaratıcı yazıları yayınlanabilecek öğrencileri seçmeye başlamıştır. 2008 yılında dağıtılan dergi 25 binden fazla kişi tarafından tercih edilerek bir ayda, kâr oranı %103'ü aşmıştır. Yıllık rapora göre tarihinde ilk defa maddi olmayan kâr elde ettiği belirlenmiştir. Etkinliklere katılım açısından Ürdün Krallığı Eğitim Müdürlükleri ile iyi ilişkiler kurmuştur. Kültürel etkinlikler ve ulusal olaylarla ilişkili olan dergi, okul yarışmaları teşvik ödülleri vermeye başlamıştır.

Dergi, Eğitim Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) arasındaki mükemmel ilişkiler sayesinde çocuk edebiyatını ve çeşitli alanlarda iş birliğini teşvik edebilmektedir. **Hatem** dergisi çeşitli Arap ülkelerinde kültürel etkinliklere katılmıştır. Ürdün'ün okullarına bir dizi periyodik ziyaretler düzenlenmiştir ve nominal fiyatlarla önceki yıllarda derginin binlerce kopyası ücretsiz dağıtılmıştır. 2013 yılında **El-Rai** gazetesinin Yönetim Kurulu bir sonraki duyuruya kadar **Hatem** dergisini yayımlamamayı durdurmuştur.

Bazen **Hatem** dergisi **El-Rai** gazetesinin sayısı ile birlikte dağıtılmaktadır. Bölgenin ekonomik, politik ve kültürel koşulları ile okuyucuların beklentileri dikkate alınmalıdır. Basının kapsamını basının genel durumundan sınırlamak mümkün değildir. Çünkü bir dergi, gazete ile dağıtıldığında dergi olmanın sınırlarını kaybetmekte ve gazete eki gibi olmaktadır (Gönenç, 2007).

Ürdün'de basılı gazetecilik, tehdit altındaki varlığını korumak için savaş vermektedir. Dijital medya ve sosyal ağ sitelerinin işgal ettiği alanların genişlemesiyle bağlantılı olarak, okuyucu kitlesi, yazılı medyanın izleyici kitlesini eşi görülmemiş bir derecede küçültmüştür.

COVID-19 salgınının şiddetlendirdiği ekonomik kriz, Ürdün'de dergi ve basın için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Pandemi işletmelerin kapanmasına,

reklam gelirlerinin düşmesine ve finansal kısıtlamalara yol açmıştır. İşletmelerin kapanması, tüketici harcamalarını azaltmış ve düşen reklam gelirleri, dergilerin finansal uygulanabilirliğini zorlamıştır (Badarin, 2022). Bu ekonomik zorluklar, dergilerin faaliyetlerini sürdürmelerini ve kaliteli içerik oluşturmaya yatırım yapmalarını zorlaştırmıştır.

Kriz, 2013 yılında kapatılan *El-Arab El-Youm (Araplar Bugün)* gazetesi tarafından zorlandı ve 26 yıllık kesintisiz yayın, mali zorluklar ve *El-Sebil* için tek gelir kaynağı olan reklam eksikliğinden sonra, 2019 yılında yayını durdurmuştur. Yüzlerce Ürdünlü gazeteci günlük ve haftalık gazete aboneliklerinin iptali nedeniyle satış hacminin düşmesi sonucunda maaşlarının değerinden düşük veya gecikmeli ödenmesi nedeniyle mağduriyet yaşamaktadır.

COVID-19 salgını, medya kuruluşlarının üzerindeki mali yükü ağırlaştırmış, gazetecilerin, internet sitelerinin ve kalan haftalık yayınların durumunun daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Bu durum birçok gazetecinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu ekonomik gerçeklik göz önüne alındığında, birçok gazeteci mesleğini veya başka bir mesleği icra edebilmek için ülkeden göç etmeyi düşünmektedir (Elziyadat, 2021).

Dayanabilen gazeteler ise, hükümete bağlı iki günlük gazeteler olan *Ed-Dustour (Anayasa)* ve *El-Rai*'dir. Bu gazeteler de ciddi kemer sıkma önlemlerine başvurmuş ve çalışan sayısında azalmaya gitmiştir.

Öte yandan *Ed-Dustour* gazetesinin çalışanları, yaklaşık on yıldır mali sıkıntılarından ve düzensiz maaşlardan ötürü mağduriyet yaşamaktadır. *El-Rai*'yi de etkileyen boğucu bir mali kriz, kurumun tüm girişimlerine rağmen iki gazetenin devamlılığını tehdit etmektedir. Devlet ilanlarının fiyatı yükseltilmiştir. Ancak bu durum yayınların her yıl yaşadığı kapanma ve tasfiye sorunlarını durduramamıştır. Buna rağmen, iki gazete bugüne kadar yüzde 30'a varan satış ve dağıtım oranlarında önemli bir düşüş yaşamıştır (Dilavani, 2022).

Gazeteciler Sendikası Başkanı, yazılı basını ilerletmek için krizi hafifletebilecek çözümleri sunmuştur. Bunlardan ilki medyayı desteklemek için bir fon kurulması, devlet reklam fiyatlarının artırılması ve doğrudan finansman sağlanmasıdır. Gazete genel yayın yönetmenleri, işçilerin maaşlarının ödenmemesi ve büyük mali dengesizliklerin varlığından bahseden başkan gazetelerin yönetimleri ve çalışanları için sorun haline gelen basın krizinden bahsetmiştir (Elziyadat, 2021).

Hükümet; reklamlarının değerinin artırılmasını, bakanlıkların ve resmî kurumların basılı gazetelerin aboneliklerinin artırılmasına yönelik önceki hükümet kararının uygulanmasını ve gazetelerde yayınlanan reklamlardan sıfır vergi alınmasını talep etmiştir.

El-Sahafi El-Sagir (Küçük Gazeteci) dergisi çocuk edebiyatı konusunda uzmanlaşmış aylık bir dergidir. 2007 nisan ayında çıkarmaya başlanmıştır. Khalil Al-Saleh Company ve ortağı tarafından çıkarılmaktadır. Hazır giyim perakende ticareti, Novote Khattha gibi birçok hizmet sunmaktadır. Hussam Abdel Hafeez Quttina tarafından kurulan dergi ayda yaklaşık 5.000-10.000 tane olarak dağıtılmıştır. Ürdün bankaları ve büyük şirketlerden destek görmüştür. McDonald, Newboy ve Fella (Dir Balak Kampanyası) ve Lafarge Ürdün Çimento

(Kamu Güvenliği Kampanyası) gibi büyük firmalarla kampanyalara girmiş, derginin son sayısına Ürdün Telekom Şirketi (Orange) sponsor olmuştur. Dergi Ticaret ve Finans Konut Bankası ve Kahire Amman Bankası'nın desteğini almıştır. Arab Potash Company gibi dergiye finansal hibe sağlayan şirketlere ek olarak, Kuveyt Devleti'nden Taşkeel Medya Grubu ile reklam kampanyaları ve stratejik ortaklık desteği alınmıştır. 120 adet özel okulla ve bazı sosyal kurumlarla iş birliği yapmıştır. Kanserli çocuklara "Kral Hüseyin Kanser Kurumunda" ücretsiz olarak dağıtılmış ve yetimhanelere Sosyal İşler Bakanlığı aracılığıyla 20.000 adet ücretsiz dergi gönderilmiştir. Akıl hastalığı, nörolojik hastalıklar ve Down Sendromlu çocukların oluşturduğu özel bir bölüm **Ed-Dustour** gazetesinin abonelerine ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Dergi, onu geliştirmek ve çocuğun düşünce yapısına yakın tutmak için çocuklardan bir yayın kurulu oluşturmuş, çalışmanın ve üretmenin değerini hissetmeleri için onlara aylık maaş ödemiştir. Ayrıca hazırlıkta olan yazılara katkı sağlayan çocuklara hediye dağıtmak için iki parti düzenlenmiştir. Ama 2009 yılı Ekim ayında mali kriz nedeniyle dergi yayını durdurulmuştur.

El-Şürti El-Sagir (Genç Polis) dergisi ücretsiz bir dergidir. Ürdün'de Asayiş Müdürlüğü, Halkla İlişkiler Departmanı tarafından yayınlanan aylık bir Ürdün dergisidir. Derginin sloganı "*Her Yerde Arap Çocuk Dergisi*" şeklindedir. İlk sayısı 1996 yılında yayınlanan dergi hâlâ yayımlanmaya devam etmektedir. Dergi, okula dönüş ve yaya yollarından karşıdan karşıya geçme zorunluluğuyla ilgili karikatürler, yönergeler ve trafik ışıklarına dair kuralları yayımlamaktadır. Trafik bilinçlendirme içeriklerinin yanı sıra "Ev Okul Arasında" bölümünde şiir, düz yazı ve edebiyata yer verilmektedir.

Ayrıca, dergi yer verdiği sayı oyunuyla trafik işaretlerini öğretmeyi hedeflemektedir. Ürdün'de kamu güvenliği için önemli olan her şeye dair farkındalık vardır. Spora özel bir ilgi vardır ve çeşitli alanlarda yetenekli gençleri takdir etmek için sayı şövalyesi sayfasına yer verilmektedir. Dergi, çizimler, hikayeler ve eğlenceyle okuyucuların katkıları üzerine oluşturulmuştur. Dergi, gıda gibi çocuklara yönelik reklamlara yer vermektedir. Ayrıca, Ürdün ve Arap bankalarının yanı sıra araba reklamlarına da yer verilmektedir.

Fares dergisi tek yayını durdurulan çocuk dergisi değildir. Bunun yanı sıra Ürdün'de durdurulan diğer dergiler şöyledir: **Luna** dergisi El-Ferid Yayıncılık ve Dağıtım tarafından, **Arvva** dergisi El-Başir'in Kurumu tarafından, **El-Kartun El-Arabi (Arap Karikatür)** dergisi Ghasan Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Fares El-Gad (Yarının Şövalyesi) dergisi, 8 ila 14 yaş arası gençlere yönelik aylık süreli bir dergidir. Derginin ilk sayısı Ekim 2006'da **Fares El-Gad** Medya Prodüksiyon Vakfı tarafından yayımlanmıştır. **Fikra** dergisi, Londra'da "Ideas Home International" tarafından yayınlanan aylık Ürdün dergisidir. İlk sayısı 2003 yılında yayımlanmıştır. Derginin sloganı "Tüm Çocukların Dergisi" şeklindedir. Her sayıda Fikir adıyla imzalanmış "Dostlarımız" başlıklı bir giriş ve üçüncü sayfada bazı sayı türlerinden oluşan bir dizin yer almaktadır. Derginin 52 sayfasının 29 sayfası karikatürlere ayrılmıştır. Dergi, eğlence adına eğitici eğlence sağlamaktadır. Ürdün'de Yayın Departmanı'nın yıllık raporuna göre, Ürdün'de 15 çocuk dergisi yer almaktaydı, ancak bunların büyük bir kısmı yayını durdurulmuştur. Bu yüzden net rakamlara ulaşamamıştır. Yayının durdurulma

nedenleri arasında mali yetersizlik, estetiksizlik, dağıtım ve yayıncı sorunları yer almaktadır. Çocuk dergileri basılmıştır ama Doğu Amman'a ulaşmamış ve bayilerde dağıtılamamıştır. Bunun nedenleri olarak matbaa pahalılığı ve kazanç sağlayamama gösterilebilir.

2.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Yayınlanan Diğer Dergi Türleri

Dergiler sadece devlet kurumları tarafından çıkarılan dergilerle sınırlı olmayıp, çeşitli yerel yönetimler tarafından çıkarılan çok sayıda dergi de bulunmaktadır.

2.3.4.1 Bilimle İlgili ve Kültürel Dergiler

Bilimle ilgili farklı konularda yazılar yayınlayan bir tür kastedilmektedir. Öğretim üyeleri ve araştırmacıların bilimsel tanıtım ve akademik nedenlerle hakemli makaleleri yayınladığı bilimsel dergileri kastetmemektedir. Bu dergilerin ana hedefi bilgiyi zenginleştirmek, eğitmek ve bizim için yeni olan her şeyi sunmaktır. Eskiden ünlü olan *Afaq Elmiyeh (Bilimsel Ufuklar)* dergisi Ravvafid, Arapça Araştırmalar Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Bilgi, fen, buluşlar, keşifler bilimsel gelişmelerin yer aldığı bir dergidir. Bu derginin yayınlanması bilimi yükselten bir durum olmuştur. Ancak bir süre sonra derginin basımı ve yayını durdurulmuştur.

Komşu ülkelerde onun fikrine benzer dergilerden biri de *El-Sifr (Sıfır)* dergisidir. Arap Uluslararası Çalışmalar Merkezi tarafından Fransa'nın başkenti Paris'te yayınlanmıştır ve sorumlularının çoğu Lübnanlıdır. Bu dergi, aylık bir bilim dergisi olmasının yanı sıra tasarımı, resimleri, dili ve okuyucuya sunduğu her şeyle bir şaheser olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca, *El-Muhtar* dergisi *American Reader's Digest* dergisinin Arapça çevirisidir ve Beyrut'ta Uluslararası Yayınlar Merkezi tarafından yayınlanmıştır. Bu dergide çeşitli bilimsel, tıbbi, kültürel ve teknik makaleler yer almıştır. Arap Dünyasında ilk Reader's Digest yayını Eylül 1943'te Mısır'da basılmıştır. *El-Muhtar*'ın yayını Nisan 1993'te Reader's Digest tarafından sonlandırılmıştır. Bahsi geçen *El-Arabi* dergisi gibi 1958'de Kuveyt'te yayınlanmıştır ve uzun süre türünün tek dergisi olmuştur.

Bu dergiler 1980'lerde gelişmiş ve geniş çapta okunmuştur. İlerleyen süreçte bu dergiler durulmuş ve ortadan kaybolmuştur. Bireysel araştırmayı, şüphesiz ve gerçeği bilmede kendine güvenmeyi hedeflemişlerdir. Hiçbir din ve inanca bağlı kalmadan sosyo-kültürel öğretilerin geçerliliğini kanıtlamaya çalışmadan okuyucuya yumuşak bilgiler aktarmak amaçlanmıştır.

2.3.4.2. Uzmanlaşmış Edebiyat Dergileri

Uzmanlaşmış edebiyat dergilerinde çeşitli formlar (hikâyeler, romanlar, şiirler, edebiyat eleştirisi) edebi makaleler bulunmaktadır. *ElŞeyh-Arşivi*'ne göre Yazarlar Birliği ve Dernekleri, yazarların yeni nesir ve şiirlerini sundukları özel edebiyat dergileri çıkarmaya odaklanmaktadır. Çıkarılan dergilerin bazıları devam ederken bazılarının yayını durdurulmuştur. Ürdün'de bu tür birkaç dergi mevcuttur. Bunların en önemlileri Ürdün Üniversitesi tarafından yayınlanan iki dergidir. Birincisi, *El-Mecelle El-Saqafiyeh (Kültür Dergisi)* Ürdün Üniversitesi tarafından 2000'de yayınlanmaya başlamış, Arap ve Batılı ülkelerde

dağıtılan bir dergidir. Bu dergi evrensel üniversitelerin abone olduğu bir dergi özelliği taşımaktadır. Edebi konular işlenmekte, eleştirel çözümlemelere yer verilmekte ve uluslararası nesir edebi tercümesi yapılmaktadır. Bilinen küresel ünlü yazarlardan Noam Chomsky bu dergi için yazı kaleme almıştır. Dergilerden ikincisi ise 2007 yılında yayın hayatına başlayan **Aklam Cadida (Yeni Kalemler)** dergisidir. Uzmanları değil, genç öğrencileri ve yazarları hedef alan bir dergidir. 1978'den 2011'e kadar yayınlanan Arapça dil kurumu dergisidir. Bir diğer dergi de Arap Düşünce Forumu tarafından 1981 yılından beri yayınlanan **El-Muntada (Forum)** dergisidir.

Evrak (Evraklar) dergisi Ürdün Yazarlar Birliği tarafından yayınlanmıştır. Dergide metinler araştırmalar ve şiirler bulunmaktadır. 1981'de Lübnan'da çıkan **Rasif (Kaldırım)** dergisi, Beyrut'ta yayını durdurulduktan 21 yıl sonra Ürdün'de de yayımlanmıştır.

2.3.4.3. Asker ve Siyaset Dergileri

Ürdün'de askerlikle ilgili beş tane dergi bulunmaktadır. Dergiler Ürdün Silahlı Kuvvetleri Genel Komutanlığı tarafından yayınlanmaktadır. Dört dergi **Fursan Mutah (Mutah'nın Şövalyeleri)**, **El-Aksa**, **El-Ameliyat El-Hasa (Özel Operasyonlar)**, **El-Dirasat va El-Durus El-Mustafadeh (Çalışmalar ve Öğrenilen Dersler)** ordu, silâhlı kuvvetler, asker, emniyet ve polis haberleri ile ilenmektedir. Beşinci **Tazkirah (Hatırlama)** dergisinde dini konulara yer verilmektedir. Savaş ve askeri konularda din de bir şekilde yer almaktadır.

2009'a kadar Ürdün'de neredeyse hiçbir siyasi dergi yoktur. **El-Cezire** haftalık bir dergidir. El-Cezire Basın ve Medya Şirketi yayınlanan ilk siyaset dergisidir. Çeşitli Ürdünlü siyasal, sosyal, ekonomik ve yerel spor haberleri, tabu konuları içermektedir. Birçok siyasi, sosyal diyaloglar ve cinayet haberleri ve suçlar hakkında bilgi vermektedir.

2.3.4.4. Ekonomi Dergileri

Ürdün'de çok sayıda ekonomi dergisi bulunmaktadır ve bunlardan en önemlisi Ürdün Bankalar Birliği tarafından 1983 yılında yayınlanmaya başlayan **El-Bunuk (Bankalar)** dergisidir. İçerisinde güncel ekonomi haberleri, seminerler, faaliyetler, ekonomi ve bankacılık araştırmaları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Özellikle Ürdün ve Arap dünyasının ekonomisini konu almaktadır. Buna ek olarak bir diğer dergi ise, Arap dünyasının ekonomisi ve küresel düzeylerde tüm bankacılık gelişmeleri ile ilgili bilgileri içermektedir. Diğer taraftan **Rijal El'aemal (İş Adamları)** dergisi ücretsiz bir dergidir. 1998 yılından bu yana yayınlanmıştır. Finansal gelirleri reklamlara dayanmaktadır. Ekonomik faaliyetler, yatırım, ekonomik deney haberleri ve ekonomik yatırım ile karşılaştığı sorunları içermektedir. **Ruvvad El-İsment Lafarge (Çimento Öncüleri Lafarge)** dergisi 2002'de Lafarge Çimento Grubu tarafından kurulmuştur. Grubunun haberleri ve yeni projeleri hakkında yayınlamaktadır. Lafarge Grubu 1998 yılından beri Ürdün'de çalışmaya başlamış ve Ürdün Haşimi Krallığı Hükümetinden Çimento Fabrikaları Şirket hisselerinin %36'sını satın almıştır. Lafarge, Ürdün'de halen çimento üretiminde birinci, beton üretiminde ise üçüncü sırada yer almaktadır.

El-Aemal (İşler) dergisi 1998 yılında Ürdün'ün İş Adamları Birliği tarafından yayınlanan ve yürütülen dergisidir. Bu dergi tüm faaliyetler hakkında haberleri ve Ürdün'ün ekonomik yatırımlarını ele almaktadır.

Gayrimenkul ve yatırım işlerinde uzmanlaşmış **Jordan Land** dergisi, Jordan Land, Danışma ve Geliştirme için Jordan Land ekibi tarafından yayınlanan kapsamlı bir Ürdün ekonomi dergisidir. Derginin ilk sayısı Ağustos 2005'te 10 yıl boyunca iki ayda bir şekilde yayımlanmıştır. Yılda 3-4 sayıya dönüştürülen dergi, çeşitli sektörlerdeki en önemli ekonomik haberlerin yanı sıra etkinlikler, şirketler ve çeşitli ürünler hakkında özel raporlar sunmaktadır. Dergi, iş adamlarına, karar vericilere ve çeşitli ekonomik sektörlerle ilgilenenlere, doğrudan ilgili şirket ve kişilere veya tüm sektörlerdeki konferans, sergi, forum ve ekonomik etkinlik katılımcılarına dağıtılmak suretiyle hazırlanmaktadır. **Zeka' Elaemal (İş Zekası)** dergisi iş zekası, iş için gerekli kredilerin bankalardan temin edilmesi, Amman'da aylık basın yayın, yatırıma özel yayınlar, pazarlama gibi birçok konuda hizmet sunmaktadır.

2.3.4.5. Tüketici ve Halka İlişkiler Dergileri

Bazı dergiler, özel sektör kuruluşlarının halkla ilişkiler departmanları tarafından, havacılık, sağlık ve diğer çeşitli sektörlerde sundukları hizmetler hakkında müşterileri bilgilendirmek amacıyla kurumun haberlerini ücretsiz yayınlanmak için çıkarılmaktadır. Halkla ilişkiler departmanları ulusal ve yerel kurumlarda, mesleki dernekler, örgüt kuruluşları, devlet daireleri tarafından düzenlenmektedir.

Ürdün'de havacılık dergileri çok azdır. Bunların en ünlüsü **Royal Wings** dergisidir. **Royal Wings** dergisi 15 Aralık 1963 tarihinde kurulan Ürdün Kraliyet Havayolları Şirketi tarafından yayınlanmaktadır.

Kraliyet Havayolları Ürdün'de en büyük havacılık şirkettir. 17.000 kopya olarak dağıtılmaktadır. **“Royal Wings”** tüm sınıfların koltuk ceplerinde bulunmaktadır: birincisi, işletme ve ekonomi; ayrıca dünya çapında RJ salonlarında bulunmaktadır. Dergiyi okuyabilecek toplam yolcu sayısı her sayı için 450.000 ve üzerindedir. Uçuşlar boyunca ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Seyahat okuyucularına yerel ve uluslararası konularda eğlenceli haberler sunmaktadır. Çeşitliliği Ürdün halkı ve topluluğun karakter modelleri hakkında yazılan makalelere ek olarak turistik yerler hakkında makaleler de bulunmaktadır. Kraliyet Havayolları ve tesislerin yolları hakkında kapsamlı bir rehber sağlamaktadır.

Her özel ya da hükümet hastanesinin kendi dergisi vardır. Hastanelerin yaptığı başarıları ve resmi haberleri görüntülemek için yayınlanmaktadır. Bazı medikal ve sağlık dergileri medikal turizmin geliştirilmesi amacıyla yerel tıbbi şirketler tarafından yayımlanmaktadır. **Medical Pages** bir tıp şirketi tarafından çıkarılmaktadır. Halk sağlığı ile ilgilidir ve iki ayda bir yayımlanmaktadır. Tıbbi makaleler özenle seçilmiş ve deneyimli doktorlar makaleler yazmaya başlamıştır. **Joheart (Ürdün Kalbi)** dergisi 2007 yılında yayınlanmıştır. Medikal turizm, tıp dünyasında yeni keşifler, makaleler, röportajlar, deney araştırmaları hakkında yazılar yazılmıştır. Bu dergi her iki ayda bir yayımlanmaktadır. Ayrıca, **Jordan Health** dergisi uzman tıp dergisidir. 2014 yılından bu yana altı sayı yayımlamıştır. Makaleler ve araştırmalar röportajlar aracılığıyla tıp dünyasında yaşanan son

gelişmeleri; teknoloji, sağlık ve güzellik ile ilgili konuları içermektedir. Derginin web sitesinde bir kılavuz vardır bütün doktorların isimleri, adresleri ve makaleleri buraya kayıtlıdır. Servis kitabı patolojik bir durum için doğru doktora randevu almayı kolaylaştırmaktadır.

Tüketici dergileri genel halkı hedef almaktadır. Bu dergiler geniş bir izleyici kitlesine ve geniş bir bakış açısına sahiptir. Uzman bir dergi yerine ünlüler ve politikacılar hakkında çok çeşitli haberlere odaklandığı için *El-Naas (İnsanlar)* dergisi daha geniş ilgi görmektedir.

Bu dergilerin yayınlanıp yayınlanmayacağını belirleyen en önemli kaynaklar reklamlardır. Dergi okuyucuları, reklamlara büyük ilgi göstermektedir. Okurlarının sosyo-ekonomik özellikleri, reklamlara ilgi duymaları nedeniyle bu dergiyi okumalarına neden olmaktadır ve reklamcılar da bu gerçeğin farkındadır, bu nedenle reklamcılar bu dergilerde yayın yaptıklarında amaçlarına ulaştıklarını düşünmektedir.

Tüketici dergileri, genellikle parlak kâğıda basıldıkları için, özellikle yayıncılık dünyasındakiler tarafından genellikle "parlak" olarak adlandırılır. Bunun nedeni kısmen, reklam verenlerin ürünlerini sergilemek için yüksek bir ücret ödemeleri ve "sayfadan atlamalarını" istemeleridir (Tapia, 2018). Ürdün'de birkaç tane tüketici dergisi bulunmaktadır. Örneğin, *El-Veibde*² dergisi siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve sportif konular hakkında bilgilere yer vermektedir. *Layali Amman (Amman Geceleri)* 2013 yılında yayınlamaya başlayan aylık bir dergidir. İçerisinde sağlık, beslenme, güzellik, sanat üzerine çeşitli konular hakkında çok sayıda makale bulunmaktadır. *Hayat Şabeb El-Ürdün (Ürdün'ün Gençlerin Hayatı)* gençlik dergisi olduğu için bu dergide makaleleri gençler yazmaktadır. Ayrıca, Ürdün'den ve dünyadan haberler ve spor etkinlikleri sunan *Serap* dergisi gibi spor dergileri de mevcuttur.

2.3.4.6. Ürdün'de Yabancı Dilde Yayınlanan Dergiler

Ürdün'deki dergilerin dili sadece Arapça ile sınırlı değildir. Kültür, eğlence, sosyal ve ekonomik konular hakkında İngilizce olarak yayınlanan çok sayıda dergi vardır. "*Jordan Business*" İngilizce olarak yayınlanan bir dergidir. 12000 adet dergi aylık olarak Ürdün, Lübnan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yayınlanmaktadır. Ürdün'ün dergileri yüksek gelir grupları, üst düzey hükümet yetkilileri, üst düzey yönetime hitap etmektedir. Ürdün'de ve komşu ülkelerde önemli iş bilgilerini ve ekonomi, siyaset, şirket stratejilerini ve teknolojik haberleri kapsayan bilgiler; ilerlemeleri ve son güncel haberleri yayımlamaktadır. Ürdün Krallığı'nın iş dünyasındaki önemli olaylarını ele alan bu dergiler, Ürdün'deki tüm şehirlerdeki ekonomik faaliyetlerle ilgili bilgilere erişim sağlamaktadır. Aylık olan *Jordan Property* dergisi 2006 yılında yayınlanmıştır. Gayrimenkul geliştirme, yatırım, bankacılık, oteller, sigortalar, mühendislik, seyahat, reklam ajansları ile ilgili önemli gelişmeler içermektedir. Derginin 1500 abonesi vardır. 1500 adet ücretsiz olmak üzere 5.000 adet basılmakta ve aylık olarak dağıtılmaktadır. Ayrıca, *Luxury* dergisi 2005 yılında yayınlanmıştır. Kültür ilişkileri, eğlence, kadın sağlığı, moda, güzellik ve hayatın her yönü üzerine macera serüvenlerini

² Jabal Al-Veibdeh, Ürdün'ün başkenti Amman'ın merkezinde bulunan bir dağdır. Güneyden Jabal Amman'a, kuzeyden Jabal Al-Hüseyn'e, doğudan Wast Al-Balad'a (eski popüler pazar alanı) ve batıdan Shmeisani bölgesine bakmaktadır. Ülkenin zengin ve entelektüellerinin yaşadığı antik bir sitedir. Jabal Al-Veibdeh, yirminci yüzyılın başlarına kadar uzanan çok sayıda eski ev ve bina ile karakterizedir.

okuyucularına sunmaktadır. Ürünlerde yerel fikir ve dünyanın en seçkin markaları hakkında bilgiler verilmektedir. **U** dergisi 2007’de aylık bir dergi olarak yayınlanmıştır. Kadınlarla ilgili konular, en yeni ve zarif moda, takı, sağlık ve güzellik ile ilgili bilgilendirici konuları içermektedir. **U** dergisinde okuyucular son trendler hakkında raporlar, röportajlar, tavsiyeler, görüşler ve çözümler bulabilmektedir. Sofistike modacılar modada önemli kişilerle röportajları göstermektedir ve görüşme yapmaktadır.

U Men dergisi 2009 yılında tek erkek dergisi olarak yayınlanmıştır. **U Men** dergisi bütün erkeklerin kullandığı eşyalar hakkında bilgi ve makaleler içermektedir. Özellikle finans, erkek modası, aksesuarı, stili, güzel saatler, spor, müzik, sinema, otomobil ve teknoloji ile ilgili konular bu dergide yer almaktadır.

1998 yılında yayınlanan **Living Well** aylık bir dergidir. 15,000 sayısı Ürdün, Lübnan, Mısır, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri’nde dağıtılmaktadır. Kültür, sanat, stil, moda, aksesuarlar, mutfak ve eşyaları ile ilgili bilgiler sağlamaktadır. **“Living Well”** dergisi üstün lezzet ve yüksek harcanabilir geliri olan kozmopolit farklı okuyucu kitlesine sahiptir ve son küresel modayı vurgulamaktadır. Uluslararası ve bölgesel yerler hakkında bilgi vermektedir. Ürdün’deki sosyal ve kültürel konuların etkisi hakkında haberler yazmaktadır. 2007 yılında Uluslararası Kalite Zirvesi Altın Ödülü New York kentinde Marriott Marquis de bir gala yemeğinde verilmiştir.

Living Well Weddings 15,000 sayısı yıllık olarak Ürdün’de yayınlanmaktadır. Bu dergi düğünler hakkında her şeye kaynaklık etmektedir. Gelin adaylarının en şık gelinliklerden düğün mekânlarına, davetiyelerden çiçeklere, düğün pastasından menüye, fotoğraflardan müziklere ve daha fazlasına kadar düğünle ilgili her şeyi bulabilecekleri bir kaynak sunmaktadır.

JO dergisi Ağustos 2003’te yayınlanmıştır. Ulusal sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal konular haber ve araştırmacı gazetecilik ile ilgili konuları işlemektedir. 9.000 adet basılan dergi aylık olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca, **JO** “Euromed Miras Gazeteciliği” ödülünü ve iki kez “The Inquirer” ödülünü en iyi araştırmacı gazetecilik alanında kazanmıştır. Yıllık olarak Ürdün’de 12,000 adet yayınlanmıştır. Yerel uluslararası spor ve egzersizler için tavsiyeler sunmaktadır. Okuyuculardan gelen; spor değerlendirmeleriyle spor müdavimleri ile yerel röportajlar ve sağlıklı beslenme hakkında bilgiler içermektedir.

Home Ürdün’ün birincil ve lider iç tasarım ve dekor dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürdün’deki evlerin mimarisi ve iç tasarımı hakkında bilgi veren bir dergidir. 2004’te aylık bir dergi olarak yayınlanmıştır. Ürdün’de 10.000’den fazla sayıda dağıtılmaktadır. **Home** dergisi, trend tasarım fikirlerini, Ürdün’ün en seçkin konut ve bahçelerini, sınırsız erişim gibi konuları okuyucularına sunmaktadır. Dergi eşsiz evler ve bahçeler hakkında bilgi vermektedir. Bu dergi seçkin dekorasyon fikirleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, güncel tasarım teknikleri ve uluslararası tasarım teknikleri Ürdün’de mevcuttur. Önde gelen mimarlar, iç mimarlar ve diğer endüstri liderleri ile görüşmeler yapmıştır. Güçlü, şık ve zarif bir şekilde sunulmaktadır. Dergide çarpıcı fotoğraflar ve dikkat çekici içerikler sunulmaktadır. Ev mobilyaları ve dekorasyonları ile ilgili her türlü hususu ele alan dergi en yeni ev ürünlerini ve aksesuarlarını okuyucularına sunmaktadır. Bu dergi evin iç tasarımı hakkında neyin nasıl yapılabileceği

konusunda fikirler sunmaktadır. Ayrıca, “*Venture*” aylık İngilizce yayınlanan bir dergidir.

Ürdün'ün önde gelen iş ve ekonomi dergisi, okuyucularına kariyerlerini geliştirmelerine, gelirlerini artırmalarına, değişimi yönetmelerine ve daha karlı yatırımlar yapmalarına yardımcı olacak bilgiler sunmaktadır.

2.3.4.7. Ürdün'de Yayınlanan Arap Dergileri

Ürdün'de Ürdün merkezli olmayan, diğer Arap ülkelerinin temsilciliklerinin yayınladığı Arapça dergiler bulunmaktadır. Örneğin *Eida'at Saqafiyeh (Kültürel Aydınlatmalar)* dergisi Ürdün'de “Kültür Ateşesi Suudi Arabistan Elçiliği” tarafından 2014 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Çeşitli bilimsel ve kültürel araştırmalar ve makalelerin yer aldığı bir dergidir.

Layalina (Gecelerimiz) dergisi ayda bir çıkarılan bir dergidir. Kadının sosyal hayatı üzerine yardımcı olacak bilgiler vermektedir. İlk sayısı 2001 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır. En önemli konular ve çeşitli etkinliklerle zengin-fakir, küçük-büyük olmak üzere her çeşit insanın katıldığı etkinliklere yer vermektedir. Sanat, sinema, ünlüler, yemek pişirme ve benzeri konuların yanı sıra proje haberlerini bir bütün olarak kapsamaktadır.

Dubai, Abu Dabi, Cidde, Riyad, Amman, Kuveyt, Doha, Bahreyn, Lübnan, Suriye: Bu büyük şehirler için dokuz adet özel sayı yayımlanmıştır. Abu Dabi'deki yayınlanan dergi Ürdün'de yayınlanan dergiden farklıdır. Arap şehirlerinde çıkan dergi farklıdır. Yayımlandığı şehrin hikâyeleri ve olayları hakkında bilgi vermektedir. Diğer şehirlerde yayınlanan Arap üniversiteleri ve konserler gibi diğer sayılardan farklılık göstermektedir. Her şehir hakkında bilgi sunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Ürdün'de dergiciliğin doğuşu ve gelişimi izlendiğinde, dergiciliğin Ürdün Emirliği'nin ilanı döneminden itibaren başladığı anlaşılmaktadır. Dergilerin sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik, askeri, sağlık ve tüketici konularındaki ilgi alanlarında da çeşitlilik bulunmaktadır. İngilizce dergiler ve tüketici dergileri toplumda belli gruplara yöneliktir, bu nedenle belirli yerlerde satılmaktadır. İngilizce dergilere ilgi çok fazla değildir. Bu dergilerin görüntü ve tasarımı fotoğrafçılığa odaklanmıştır. Ürdün, topraklarındaki kurumlar ve diğer ülkeler tarafından çıkarılan dergilerin yanı sıra yabancı dillerdeki dergilerin de önünü açmıştır.

Dergiler günlük gazetelerle büyük bir rekabet içindedir. Dergilerin özellikle İstiklal Günü veya Milli Bayramlar gibi bazı özel günlerde ücretsiz ya da hediye olarak dağıtılması dergilerin önemini artırmaktadır. Bazen dergiler başka ürünlerle birlikte hediye olarak verilmektedir. Bu dergiler özellikle tüketici ve çocuk dergileridir. Çocuk dergileri kırtasiye ya da diğer oyuncaklarla birlikte vermektedir. Böylece, insanlar ürünü alıp ve dergiyi ücretsiz almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bölgenin ekonomik, siyasi ve kültürel koşulları ile okuyucuların beklentileri, okuyucuların dergi satın alma davranışlarını etkilemektedir. Gazetecilik alanı, gazeteciliğin genel durumundan ayrılamaz. Derginin dağıtımını gazete ile birçok kez etkilenmiş ve dergi olma niteliğini yitirerek bir ek haline gelmiştir.

Bazı çocuk dergileri bugüne kadar varlığını sürdürürken, bazıları birçok nedenden dolayı süreklilik ihtiyacını karşılayamamıştır ve en önemlisi ressamların, yazarların ve profesyonel tasarımcıların yüksek maaş taleplerini karşılayamamasıdır. İlk çocuk dergisi olan *Fares*'in yayınlanmasının üzerinden otuz dört yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, çocuğa yönelik medya bugüne kadar tam anlamıyla olgunlaşamamıştır. Bunun nedeni, çocuk basınının hala çocuğun ilgisinden uzak olması ve üretilme biçimi ve hatta konuların sunulmuş yöntemlerinde modern çağın araçlarını benimsememiş olmasından kaynaklanabilmektedir. Geçmişin çocukları şimdiki zamanın çocukları gibi değildir. Yetişen nesil istenilen bilgi ve duyarlılıktan uzaktır. Onlar uygun teknolojik olanaklardan yararlanma fırsatı bulurken yönetmelik olmadığı için, televizyon ekranlarındaki her türlü programa erişimde kolaylık, baştan çıkarıcı programlar ve bilgisayarların eğlenceli dünyasına uyum sağlayarak elektronik çağının çocukları olmuşlardır. Ürdün'deki dergiler ve basın, gelişmelerini ve ilerlemelerini engelleyen bir dizi problemle karşı karşıyadır. Ekonomik zorluklar, dijital bozulma, sosyal ve kültürel faktörlerin tümü, dergilerin ve genel olarak basının karşılaştığı zorluklara katkıda bulunmaktadır. Bu engellerin üstesinden gelmek, yasal reformları, çeşitlendirilmiş gelir akışlarını ve teknolojik uyarlamayı kapsayan kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir.

Kültür dergileri geniş bir krize tanık olmaktadır. Ürdün'de bu krizin bazı özelliklerini daha önce yayınlanan kültür dergilerinin çoğunun durdurulmasıyla fark etmek mümkün olmuştur. Bu dergiler Ürdünlü yazarların edebi ürünlerini halka ulaştırmaktadır. Bununla birlikte, bazı çocuk dergileri de dâhil olmak üzere, başarılarına rağmen durdurulan ve devam edemeyen bazı dergiler olduğunu da görüyoruz. Özellikle bazı çocuk dergileri mali destek eksikliğinden dolayı yayın hayatına devam edememektedir. Dağıtım maliyetleri, gelir maliyetlerinden daha fazladır. Bu nedenle bu dergiler ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Dergilerden elde edilen kazanç maliyeti bile karşılamamaktadır. Çoğu derginin yayımlanması durdurulmuş ya da geleneksellikten kurtulamamış, Ürdün içinde ve dışında dağıtım eksikliği yaşanmıştır.

Gazetecilerin yaşadığı kriz, Koronavirüs pandemisi ve ardından ülkede uygulanan yasaklarla birlikte daha da artmıştır. Ürdün'deki dergi ve basın, ekonomik zorluklar, sınırlı basın özgürlüğü ve siyasi istikrarsızlık gibi çeşitli engellerle karşı karşıya kalmıştır. COVID-19 salgınının etkisiyle şiddetlenen ekonomik kriz, birçok derginin kaynaklarını zorlamıştır. Pandemi, bağımsız medyaya yönelik kısıtlayıcı önlemler ve gazetecilerin tutuklanması da dahil olmak üzere medya ortamını etkileyen önlemlerin uygulanmasına yol açmıştır.

Dergicilik, Ürdün'de kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda önemli bir rol oynamaktadır. Kültürel açıdan bakıldığında, dergiler, Ürdün'ün zengin tarihini ve kültürel mirasını tanıtmakta ve korumakta önemli bir işlev görmektedir. Ürdün'ün çeşitli dergicileri, sanat, edebiyat, tarih, turizm ve diğer kültürel konuları ele almaktadır. Bu dergiler, Ürdün'ün kültürel zenginliklerini tanıtmak ve halk arasında kültürel bilinci artırmak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ürdün'deki dergilerin destek eksikliği nedeniyle kesintiler ve dalgalanmalar yaşamıştır. Ürdün'deki dergilerin daha fazla hükümet, yayın veya özel sektör

desteğine ihtiyacı vardır. Dijital abonelikler ve hedefli reklamcılık gibi yenilikçi gelir modelleri ekonomik krizle mücadele edebilir. İçerik tekliflerini çeşitlendirmek ve dijital platformları benimsemek, dergilerin erişimini artırabilir ve daha geniş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekebilir. Diğer medya kuruluşlarıyla işbirlikleri ve yerel ve uluslararası kuruluşlarla ortaklıklar, finansal sürdürülebilirliği ve kapasite geliştirmeyi kolaylaştırabilir.

Kaynakça

- Aldamen, Y. (2017). The role of print and electronic media in the defense of human rights: A Jordanian perspective. *Jordan Journal of Social Sciences*, 10(1), 119-131. doi:10.12816/0040694
- Arabccd. (2019, Aralık 6). Arap dünyasındaki çocukların ansiklopedisi (Mavsueat Al'atfal Fielalam Elarabii). *Arabccd.com*. Aralık 5, 2022 tarihinde www.arabccd.org/page/1812 adresinden alındı
- Armstrong, S. (2000). "Magazines, cultural policy and globalization: the forced retreat of the state?". *Canadian Public Policy / Analyse de Politiques*, 26(3), 369-385. doi:10.2307/3552407
- Badarin, E. (2022). Jordan's economic, security and political challenges under Covid-19. *Mediterranean politics*, 27(5), 665-673. doi:10.1080/13629395.2020.1850624
- Bailey, I. (2004, Eylül 23). "Ingram, Herbert (1811–1860)". *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford University Press. doi:10.1093/ref:odnb/14416
- Britannica. (2014, Ocak 2). History of Magazine Publishing. *britannica.com*. Kasım 20, 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Erbauliche-Monaths-Unterredungen> adresinden alındı
- Dilavani, T. (2022, Ağustos 19). Ürdün Gazeteleri... Kan Kaybından Ölmek Üzere. <https://rb.gy/sm4nh> adresinden alındı
- Dohamagazine. (2023, Nisan 07). Dergiler unutulmaya yüz tuttu.. En sonuncusu Doha dergisi. *Dohamagazine*. Aralık 10, 2023 tarihinde www.dohamagazine.qa adresinden alındı
- Dumour, D., & Abu-Hammad, N. (2014). Cultural, Economic and Political Reasons Controlling the Informalities Spreading: Jordan as a Model. *Innovative Systems Design and Engineering*, 5(12).
- El-Arabi-dergisi. (tarih yok). (*El-Arabi dergisi*) *Majalet Alearabii*. Kasım 29, 2022 tarihinde <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/About> adresinden alındı
- Elivvat, M. (2007). *Çocuk Gazeteciliğine Giriş (Madkhal 'iilaa Sahafet Al'atfal)*. Amman: Al-Yazuri.
- El-Musa, İ. (1998). *Ürdün Basınının Gelişimi 1920-1997 (Tatawur Elsihafah El'ürdüniyah 1920-1997)*. Amman: Ürdün Tarih Komitesi Yayınları.

- El-Musa, İ. (2021). *Yüz yılda Ürdün Basını*. (1). Amman: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- El-Musa, S. (1996). *Yirminci Yüzyılda Ürdün Tarihi, Bölüm 2*. Amman: El-Muhtasib Kütüphanesi.
- ElŞeyh-Arşivi. (tarih yok). (Arap Edebiyat ve Kültür Dergileri Arşivi) Arashif Elmajalaat El'adabiah Ve ElSaqafiyeh Alearabia. Aralık 7, 2022 tarihinde <https://archive.alsharekh.org/magazines/27> adresinden alındı
- Elziyadat, E. (2021, Kasım 28). Pandemi Ürdünlü Gazetecilerin Özlemlerini Bastırıyor. Mart 5, 2023 tarihinde <https://rb.gy/n962u> adresinden alındı
- Etymonline. (2019, Ağustos 13). Origin and meaning of magazine. *Etymonline*. Online Etymology Dictionary. Aralık 22 , 2022 tarihinde www.etymonline.com adresinden alındı
- Gönenç, A. (2007). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* |, 29.
- Kasım, M. (2014). (Arap Dünyasında Kültürel Dergiler) El-Majalet El-Saqafiyeh fi El-Ealam El-Arabi.
- Merriam-Webster. (2019, Nisan 27). Definition of Magazine. Aralık 11, 2022 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/magazine> adresinden alındı
- Mustafa, M. (2011). *(Ürdün'de Çocuk Edebiyatının Gerçekliği (Rahın 'Adab Altıfl Fi Al'ürdün)* (1 b.). Amman: Dar Ghaida.
- Obaidat, Ş. (1983). Doğu Ürdün'deki Basın. Beyrut: Saint Joseph Üniversitesi.
- Qusus, N. (2010, Ekim 26). (Hükümet Kültür Dergileri) El-Majalet EL-Saqafiyeh El-Hukumiyeh. *Ammannet*. Kasım 19, 2022 tarihinde <https://tinyurl.com/y5a4dszn> adresinden alındı
- Saad, A. (2015, Temmuz 8). Arap dünyasındaki kültürel dergiler... Yayınlamayı durdurmanın ve ısrar etmenin dramı. *Reuters*. Aralık 25, 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/idUSKCN0PI0U6/> adresinden alındı
- Tapia, A. (2018, Aralık 16). Tüketici ve Ticaret Dergileri Arasındaki Fark. Liveabout. Ekim 10, 2022 tarihinde <https://www.liveabout.com/consumer-magazine-or-trade-magazine-1360435> adresinden alındı
- Tarrâzî, F. (1913, 1914, 1933). *Arap Basınının Tarihi (Târîhu's-şhâfeti'l-'Arabiyye)* (Cilt I, III, IV). Beyrut.
- Tarrâzî, F. (1914). *Arap Basınının Tarihi (Târîhu's-şhâfeti'l-'Arabiyye)* (Cilt III). Beyrut.
- Yılmaz, S., & Kafa, S. E. (2018). Kuruluşundan günümüze Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi dergisi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 44(3), 185-190.

